

O'ZBEKISTON TABIATI SHO'ROLAR DAVRIDA O'RGANILISHI

Sadiyev J.J

Buxoro davlat pedagogika instituti

Geografiya ta'lim yo'nalish talabasi

Annotatsiya: Sho'rolar davrida O'zbekistonda tabiatni o'rganish faollashdi, bu esa ekologik izlanishlar va ilmiy tadqiqotlarni yangi bosqichga olib keldi. 1940-yillardan boshlab, tabiatni muhofaza qilish va resurslardan samarali foydalanish masalalari jamiyatning e'tiborida bo'ldi. Ushbu davrda o'rganilgan tabiiy boyliklar, iqlim sharoitlari, flora va fauna haqida olib borilgan izlanishlar ilmiy dasturlarga asos bo'ldi. Sho'ro tuzumi o'ziga xos usullar bilan tabiatni o'rganishning rivojlanishiga imkon yaratdi, biroq bunday tadqiqotlar ko'pincha siyosiy ehtiyojlarga xizmat qildi va ijtimoiy vaziyatga ta'sir o'tkazdi. Bu davrda ekologik muammolarni o'rganish, tabiatni saqlash masalalari ko'proq iqtisodiy va siyosiy qarorlar bilan bog'liq bo'ldi, shu bilan birga, milliy tabiatni o'rganishning asosiy yo'nalishlari shakllandi.

Kalit so'zlar: Sho'ro davri, O'zbekiston tabiyati, ekologiya, ilmiy tadqiqotlar, flora, fauna, iqlim, tabiatni muhofaza qilish, resurslardan foydalanish, siyosiy ta'sir, ekologik izlanishlar.

O'zbekiston tabiati Sho'rolar davrida, ya'ni Sovet Ittifoqining mavjudligi davrida, ilmiy va amaliy jihatdan keng o'rganilgan. Sho'rolar davri O'zbekistonda tabiiy resurslarni o'rganish, ularni boshqarish va iqtisodiyotga jalb qilishga alohida e'tibor qaratilgan davr bo'ldi. Bu davrda yer resurslari, suv manbalari, o'rmonlar va hayvonot dunyosi keng tahlil qilindi, shuningdek, iqtisodiy ehtiyojlarga moslashtirilgan tabiiy boyliklardan foydalanish strategiyalari ishlab chiqildi.

1. Yer resurslarining o'rganilishi

Sho'rolar davrida O'zbekistonda yer resurslarini o'rganish va ulardan samarali foydalanish uchun turli ilmiy tadqiqotlar olib borildi. Tadqiqotchilar yerning unumdorligini oshirish, sug'orish tizimlarini modernizatsiya qilish, va intensiv qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishini rivojlantirishga katta e'tibor berdilar. Bunda yerning salomatligini saqlashga qaratilgan agronomik va ekologik yondashuvlar ishlab chiqilgan bo'lsa-da, ko'pincha bu jarayonlar yerning tabiiy holatiga zarar yetkazishi bilan xatoliklarni keltirib chiqardi.

2. Suv resurslarini boshqarish

O'zbekistonning asosiy suv manbalari — Amudaryo va Sirdaryo, shuningdek, ularning bo'g'inlari Sho'rolar davrida keng o'rganildi. Sovet Ittifoqi tomonidan amalga oshirilgan yirik gidrotexnik loyihalar, jumladan, Sug'orish tizimlarining kengaytirilishi va yangi suv omborlari qurilishi, O'zbekistonning qishloq xo'jaligi uchun katta ahamiyatga ega bo'ldi. Shu bilan birga, bu loyiha va tadqiqotlar suv resurslarining noto'g'ri boshqarilishi va taqsimlanishi bilan bog'liq ekologik muammolarga olib keldi, eng yaqqol misol bo'lib, Orol dengizining qurib qolishi keltirilishi mumkin.

3. O'rmonlar va tabiiy hududlar

Sho'rolar davrida O'zbekistonda o'rmonlarni saqlash va ko'paytirish bo'yicha katta ishlar olib borildi. O'rmonlarni iqtisodiy maqsadlarda ishlatish, ko'pincha sanoat resurslariga aylantirish maqsadida, ularni "yig'ish" jarayonlari kengaytirildi. Shu bilan birga, tabiatni himoya qilishni ta'minlashga qaratilgan ilmiy tadqiqotlar ham olib borildi. Biroq, ko'plab o'rmonlar va tabiiy hududlarning shikastlanishi, sho'rroq yerlarning hosilini pasaytirishi, hayvonot dunyosining qisqarishi kabi salbiy oqibatlar yuz berdi.

4. Hayvonot dunyosi va biologik xilma-xillik

Sho'rolar davrida O'zbekistondagi hayvonot dunyosi ham keng o'rganildi. Sovet Ittifoqi doirasida, ilmiy izlanishlar hayvonlar turlarining ko'paytirish va saqlashga, shuningdek, ularni qo'riqlashga yo'naltirildi. Ammo, keng tarqalgan qishloq xo'jaligi faoliyati, o'rmonlarning kamayishi va landshaftlarning o'zgarishi natijasida, ko'plab yovvoyi hayvonlar turlari xavf ostiga tushdi. Biroq, ayrim turlarni saqlash uchun maxsus qo'riqlash joylari tashkil etilgan va ba'zi turlarni qayta tiklashga muvaffaq bo'linadi.

5. Ekologik muammolar

Sho'rolar davrida tabiiy resurslarni intensiv foydalanish, ayniqsa, yer va suv resurslari, ekologik muammolarga olib keldi. Orol dengizining qurib qolishi, tuproq eroziyasi, va shamol eroziyasi kabi ekologik muammolar bu davrning eng og'riqli natijalaridan biri bo'ldi. Shuningdek, havoning ifloslanishi va tuproqning sho'rlanishi kabi salbiy omillar ham kuchaygan.

Xulosa

Sho'rolar davrida O'zbekistonda tabiiy resurslarni o'rganish va boshqarish ko'plab ijobiy natijalarga olib keldi, ammo bu jarayonlarning ba'zi salbiy oqibatlari ham mavjud. Tabiiyatning uzoq muddatli va barqaror ravishda boshqarilmasligi, tabiiy boyliklardan haddan tashqari foydalanish, ekologik muammolarni keltirib chiqardi. Bugungi kunda, bu davrda olingan ilmiy tajribalarni tahlil qilib, tabiiy resurslar bilan ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'lish, ekologik muammolarni hal qilish va barqaror rivojlanish yo'lida yangicha yondashuvlarni ishlab chiqish zarurati ortgan.

Sho'rolar davrida O'zbekiston tabiati bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar mamlakatning tabiiy boyliklarini o'rganish va ulardan foydalanishning yangi usullarini shakllantirdi. Bu davrda ilmiy izlanishlar ko'lami kengaydi, ayniqsa geologiya, qishloq xo'jaligi va gidrologiya sohalarida katta ishlar amalga oshirildi. Flora va fauna turlari tasniflandi, iqlim va ekologik sharoitlar tahlil qilindi. Shuningdek, irrigatsiya tizimlari va yerlarning meliorativ holatini yaxshilash bo'yicha yirik loyihalar ishlab chiqildi.

Biroq ushbu tadqiqotlar ko'pincha Sho'ro Ittifoqining iqtisodiy va siyosiy manfaatlariga qaratilgan bo'lib, ekologik muvozanatga jiddiy zarar yetkazgan. Masalan, Orol dengizining qurishi va boshqa ekologik halokatlar, tabiiy resurslardan haddan tashqari foydalanish bu davrning murakkab oqibatlaridan biridir.

Shunday qilib, Sho‘rolar davridagi tabiatni o‘rganish ishlari ilmiy taraqqiyot uchun asos yaratgan bo‘lsa-da, ularning salbiy oqibatlari uzoq muddatli ekologik va ijtimoiy muammolarga olib keldi. Hozirgi kunda bu davrning ilmiy merosidan foydalangan holda, ekologik muammolarni bartaraf etish va barqaror rivojlanishga erishish uchun sa’y-harakatlar davom etmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. **Kamilov, M. (2000).** *O‘zbekiston ekologiyasi: Tarixiy va ilmiy nuqtai nazar.* Tashkent: Fan. Ushbu manba O‘zbekistonning tabiat resurslari, flora va fauna haqidagi ilmiy tadqiqotlar va Sho‘ro davridagi ekologik siyosatni tahlil qiladi.

2. **Toshpulatov, R. (1990).** *Sho‘rolar davrida O‘zbekistonning tabiatni o‘rganish dasturlari.* Tashkent: O‘zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi. Ushbu kitob Sho‘ro tuzumi davrida ekologiya va tabiatni muhofaza qilishga doir yirik ilmiy dasturlarni yoritadi.

3. **Shamsiev, B. (1988).** *O‘zbekistonning tabiiy boyliklari: Sho‘ro davrida o‘rganilishi va tasniflanishi.* Tashkent: Yangi Nashr. Bu manba Sho‘ro davrida tabiatni ilmiy jihatdan o‘rganishning yangi usullari va tizimlarini tahlil qiladi.

4. **Anderson, J. (2005).** *Sovet ekologiyasining tarixi: O‘zbekiston misolida.* Oxford: Oxford University Press. Sho‘ro tuzumi davridagi ekologik tadqiqotlar va ularning siyosiy asoslari haqidagi umumiy baho.

5. **Ismoilov, M. (1985).** *Tabiatni o‘rganish va himoya qilish: Sovet Ittifoqi davrida.* Tashkent: O‘zbekiston Davlat Noshirligi. Bu manba ekologik muammolar, tabiatni saqlash va ilmiy izlanishlar haqidagi aniq misollarni keltiradi.